

Vinoutuneita painotuksia

Päihteiden käytöstä kirjoitetaan suomalaisissa sanomalehdissä varsin usein, sillä aihe esiintyy keskimäärin joka toisessa sanomalehden numerossa. Päihteiden ongelmakäyttöä käsiteltäessä kirjoitetaan yleisimmin alkoholismista tai alkoholin liika- ja väärinkäytöstä. Huumeiden käytöstä kirjoittelun määrä on vain viidesosa alkoholikirjoittelun määrästä. Lääkkeiden käytöstä huumaaviin tarkoituksiin välitetään tietoa erittäin harvoin.

Päihteiden käyttöä käsitellään sanomalehdistössä melko asiallisesti, mutta kirjoittelussa on myös vinoutuneita painotuksia, jotka vääristävät lukijoille välitettyä kokonaiskuva. Todellisuutta vastamattomaksi päihdeongelmasta annetun kuvan tekevät mm. tapahtumauutisten suuri osuus, pinnallisten ja yksipuolisten tietojen paljous, seurausten korostaminen syiden kustannuksella sekä epäasiallisten termien käyttö. Välittäessään päihdeongelmasta vinoutunutta kuvaa, jossa "normaalien" kansalaisten ja päihdeongelmaisten välistä eroa liioitellaan, sanomalehdistö osaltaan kärjistää poikkeavaa käyttäytymistä.

Tutkimuksessamme selvitetään, kuinka paljon ja millä tavoin suomalaiset sanomalehdet kirjoittavat poikkeavasta käyttäytymisestä. Poikkeavuus on luokiteltu kuudeksi ilmenemismuodoksi: alkoholismi/alkoholin liika- ja väärinkäyttö, huumeiden käyttö, päihteiden käyttö (mo-

lempia edellisiä tai yleensä päihteiden käyttöä käsittelevät kirjoitukset), mielenterveyden ongelmat, itsemurha ja työn vieroksunta.

Tutkimusaineisto kerättiin yhdeksästä sanomalehdestä [Aamulehti (Al), Etelä-Suomen Sanomat (ESS), Helsingin Sanomat (HS), Ilkka (I), Ilta-Sanomat (IS), Lapin Kansa (LK), Kansan Uutiset (KU), Suomen Sosialidemokraatti (SS) ja Turun Sanomat (TS)] vuosilta 1962, 1968 ja 1975. Jokaiselta tutkimusvuodelta tutkittiin 30 kunkin lehden numeroa, yhteensä siis 810 numeroa, joista käytiin läpi koko toimittuksellinen aineisto.

Tutkittaviksi valituista poikkeavan käyttäytymisen muodoista alkoholismista tai alkoholin liika- ja väärinkäytöstä kirjoitettiin odotetusti ylivoimaisesti useimmin kaikkina tutkimusvuosina. Luokitelluista yhteensä 581 kirjoituksesta 318 käsitteli tätä aihetta, huumeiden käyttöä kosketteli 69 ja molempia edellisiä tai päihteiden käyttöä yleensä 31 kirjoitusta.

Alkoholin ongelmakäyttöä käsittelevistä kirjoituksista 15 % oli yleisönosastokirjoituksia (vastaava osuus mielenterveysongelmia käsitelleistä kirjoituksista oli 4 %). Suuri osuus selittynee ilmiön laajalla levinneisyydellä sekä yleisellä kosketavuudella ja näkyvyydellä, mutta myös tabu-luonteen puuttumisella; aiheeseen on helppo ottaa kantaa ja siitä saatetaan esittää kärkeviäkin mielipiteitä toisin kuin esim. itsemurhasta. Valtaosa (64 %) alkoholin ongelmakäyttöä koskevista kirjoituksista oli kuitenkin uutisia, toimituksen omia artikkeleja tai reportaaseja oli

Artikkeli perustuu kirjoittajien pro gradu -tutkielmaan: Poikkeavuuden käsittely sanomalehdistössä. Sisällön erittely poikkeavuudesta kirjoittelusta yhdeksässä sanomalehdessä vuosina 1962, 1968 ja 1975. Tampere 1977.

10 %, asiantuntija-artikkeleja vain 3 % ja pääkirjoituksia ainoastaan 2 %.

Huumeiden käyttöä käsitteleviä kirjoituksia ei kertynyt aivan niin paljon kuin oli odotettu. Näitä kirjoituksia on sanomalehdissä kyllä usein, ja ne saattavat saada hyvinkin paljon palstatilaa. Silti huumeiden käyttö tuntuu korostuvan sanomalehdistössä liikaa alkoholismiin tai alkoholin liika- tai väärinkäyttöön verrattuna.

Pelottavista ja huvittavista tapauksista kerrotaan

Päihteiden käytöstä välitettyä kuvaa vinoutti tapahtumauutisten suuri osuus (alkoholiaiheiset 43 %, huumeaiheiset 32 %) tutkituista kirjoituksista.

Tapahtumauutisten sisältö saattaa olla varsin vähäpätöinen, sillä lehdistö uutisoi rutiininomaisesti kovinkaan tarkasti seuloimatta viranomaisten tietoon tulleet tapahtumat silloinkin, kun mahdollisesti uhannut häiriö tai vaara on vältetty. Merkityksettömistä tapahtumista kerrotaan myös kaupallisista syistä: päihtyneiden käyttäytymisestä on helppo löytää pelottavia ja tuhoisia tai harmittoman humoristisia piirteitä, esim: "Juoppopari — mies ja hänen koiransa — molemmat umpitunnelissa — teljettiin yöksi tyrmään juopumuksesta ja yleisen häiriön tuottamisesta Bogotassa" (IS 26. 9. 68) ja "Viinamiesten vinkeitä — hieho laitumelta soppa-aineiksi" (LK 23. 8. 62).

Alkoholiongelmallisista välitettyä kuvaa tapahtumauutisten suuri osuus yksipuolistaa, koska näkyvästi ja sivullisiakin häiritsevästi alkoholia käyttävät saavat korostetun keskeisen sijan lukijoiden käsityksissä esim. korkeassa asemassa olevien ongelmajuojujen ja masennukseensa yksin juovien kustannuksella.

Lehtien toimittajien laatimista artikkeleista suuri osa käsittelee AA-liikettä. Juttujen sävy on ymmärrettävästi myönteinen, onhan liikkeen jäsenten tavoitteena työtä tekevän ja kuluttavan kansalaisen roolin säilyttäminen tai siihen palautuminen.

Seikkailukertomuksia huumeiden käytöstä

Huumeiden käytöstä kertovissa tapahtumauutisissa korostuu yleensä ilmiön vaarallisuus ja vakavuus, mutta toisaalta varsinkin ulkomaalaisten huumeiden käytöstä saatetaan tehdä jännittäviä seikkailukertomuksia, joissa kuvailulla on suuri osuus. Poliisit, tulliviranomaiset ja jopa huumekoirat ovat juttujen päärooleissa, huumeiden käyttäjät mainitaan pikemmin kuin ohimennen.

Ilmiön outous heijastuu siinä, ettei huumeiden vaarallisuuseroja yleensä mainita, vaan huumeista kirjoitetaan kuin kyseessä olisi yksi ja sama aine. Vaarallisuus painottuu pienenkin huume-erän löytymisen uutisoimisena: "Gramma has-hista Maarianhaminassa" (TS 27. 3. 68). Tavallista on myös kirjoittelu siitä, kuinka ulkomailta tuodut huumeet valtaavat Suomen: "Huumeita jo Kainuussakin" (I 12. 7. 75).

Huumeekysymyksen asiallinen puoli välittyy komiteanmietintöjen sekä tutkimustulosten julkaisemisen yhteydessä. Asiantuntijoiden lausumia lainattaessa tulee joskus esiin myös realistinen kuva huumeiden käytöstä: "Hoito puutteellista. Huumeiden käytön kasvu hidastunut" (TS 5. 6. 75).

Kotimaata — ulkomaa-ulottuvuuden suhde alkoholismista ja huumeiden käytöstä kirjoittelussa tuntuu oikeaan osuneelta: alkoholin ongelmakäyttöä käsittelevistä kirjoituksista lähes kaikki (96 %) pitäytyivät kotimaassa, huumeaiheisista kirjoituksista yli kolmannes (36 %) käsitteli ilmiön esiintymistä ulkomailla.

Nuorison päihteiden käyttö narkastuttaa

Päihdyttävien aineiden käyttöä tarkastellaan usein siten, että keskitytään johonkin erityisryhmään (esim. vangit, merimiehet, varusmiehet, julkisuuden henkilöt). Kuitenkin vain yksi ryhmä — nuoriso — esiintyy kirjoituksissa tilastollisestikin merkitsevästi usein: alkoholismista tai alkoholin liika- ja väärinkäytös-

tä kertovista kirjoituksista 18 %:ssa, huumeiden käytöstä kertovista 28 %:ssa ja päihteiden käytöstä yleensä kertovista kirjoituksista peräti 45 %:ssa ongelma oli liittynyt nuorisoon.

Nuorison poikkeavaksi koettua käyttäytymistä tarkastellaan lähinnä huolestuneessa tai närkästyneessä sävyssä. Kummassakin syyllistytään nuorison liialliseen leimaamiseen: kielteiseksi koettu käyttäytymismuoto saatetaan yleistää koko nuorison ominaisuudeksi tai sitten nuoriso jaotellaan yksioikoisesti kuvatuiksi ryhmiiksi.

Huumeiden käyttö yhdistetään varsinkin yleisönosastokirjoituksissa nuorisoon ja sen alakulttuuriin, kuten musiikkifestivaaleihin: "Lapset pillerihumalassa... hoipertelevia isompia ja pienempiä poikia kaupungilla" (HS 5. 1. 68), "Poppia ja pillereitä..." (KU 15. 7. 68).

Kaksinaismoraaliakin nuorisosta kirjoittamisessa tapaa: monesti kirjoittajat paheksuvat sellaista nuorten käyttäytymistä, jonka he arveluita sallivat aikuisille. Alkoholin liikakäyttö tuntuu olevan erityisen paheksuttavaa silloin, kun asialla ovat "voipäät" ja "pitkätukkaiset".

Huumeiden käyttäjiin kielteisien asenne

Alkoholismiin kantaa ottaneista kirjoituksista oli 73 % alkoholin käyttäjiin torjuen tai paheksuen suhtautuvia; huumeiden käyttäjiin suhtauduttiin vielä kielteisemmin (81 %). Tuloksen selittänee se, että huumeet ovat outo ja alkoholia vaarallisemmaksi koettu ilmiö. Vertailun vuoksi voidaan mainita, että mielenterveyden häiriöistä kärsiviin ja mielisairaisiin suhtauduttiin kielteisesti vain 20 %:ssa kantaa ottaneista kirjoituksista.

Suhtautumista perustellaan tavallisimmin joko humanisilla, uskonnollisilla, moraalilla tai toisinaan myös yhteiskunnallisilla argumenteilla.

Myönteinen suhtautuminen pohjautuu yleisimmin humanisuuteen. Sen sijaan uskonnollisia perusteluja saatetaan käyttää sekä ymmärtämiseen että tuomitsemiseen. Esimerkkinä humanista ymmär-

tävästä suhtautumisesta käy seuraava yleisönosastokirjoitus:

Ehdotan, että yritettäisiin yhdessä tehdä tätä maailmaa paremmaksi, ettei kenenkään tarvitsisi juoda murheeseensa. Tuomitsemalla emme voi ketään auttaa... Omaisille sanoisin, että yrittäkää auttaa alkoholisteja ja yrittäkää puhumalla saada selville, miksi he juovat, yrittäkää ymmärtää heitä. Tuomitsemalla alkoholistia kärsiviä lähimmäisiämme ei auteta. *Ihmiskäsi*. (I 21. 3. 75)

Seuraavassa yleisönosastokirjoituksessa puolustavaa asennoitumista tuetaan sekä humanisuudella että uskonnolla:

Niin sanottuja pulimiehiä parjataan paljon, mutta näissä on osa sotainvalideja ja työttömiä, joten syyt ovat syvemmältä lähtöisin kuin laiskuudesta. Älkäämme lisätkö heidän muutenkin tarpeeksi suurta taakkaansa. Älkäämme kivittäkö heitä, ettei meitä kivitettäisi sillä toisella rannalla, jonne me niin kuin nuo parjatut puliukotkin kerran joudumme. *Puolustaja*. (TS 4. 6. 68)

Yleisemmin uskonnolliset näkemykset ovat kuitenkin kielteisen suhtautumisen pohjana kuten tässä:

Kesklioluen vapauttaminen ei ole mikään vähäpätöinen asia: se on yksi vaihe siinä maailmanlaajuisessa pahuuden ja laittomuuden valtaannousussa, mikä on parhaillaan tapahtumassa. Mutta kaikki tulee vähitellen, asteittain — ensin keskliolut, sitten vahvempi olut jne. Samalla tavalla tapahtuu kaikki muukin pahuuden esiinmarssi. Se lisääntyy sitä mukaa kuin Vapahtaja hylätään ja perkele saa vallan. Nostan lakkia niille kunnanisille, jotka vastustavat keskliolutta. Kyllä viettelysten tulla täytyy, mutta voi sitä ihmistä, jonka kautta. *Vastustaja*. (Al 3. 10. 68)

Moraalisiin perusteluihin liittyy usein tarkkaa poikkeavan käyttäytymisen kuvailua, myyttien luomista sekä häiriöitten korostusta. Moralisoivaa kuvailua sisältyy seuraavaan yleisönosastokirjoitukseen: "Lahden kaduilla näkee jopa 10-vuotiaita lapsia retkuilevan juovuksissa tuosta 'ihanasta' kesklioluesta" (ESS 28. 8. 75).

Vähättelevä, alentuvaa, leimaavaa ja myytinomaista kuvailua voidaan käyttää myös sinänsä ymmärtävänä sävyisissä kirjoituksissa, kuten Ilta-Sanomissa (5. 3. 68) olleessa naisalkoholisteja käsitelleessä reportaasissa, joka oli otsikoitu: "Tenu-Aino on liukunut elämän laskiaismaen loppuun." Tällainen leimaamiseen syyllistytvä kirjoittelu selittyy kaupallisuudella ja sen mukaisella journalistisella tyyllillä.

Esimerkki tyyppillisestä häiriöitten kuvailusta on Helsingin Sanomien (20. 10. 75) yleisönosastokirjoitus:

Maunula on Helsingin levottomimpia alueita, huumejengistään surullisen kuuluisa. Pari vuotta oli vähän rauhallisempaa, kerrottiin, että pahemmat hampparit olivat vankiloissa ja sairaalahoidossa. Uutta runsasta rikkaruohoa on kuitenkin jo versonut, karmeat huudot, herjat ja paukuttelut raikuvat kaduilla, pihilla ja lasten leikkikentän ja postin puistikon tienoilla ovat pahinta pulipoikien askartelua.

Yleistä on, että kielteisesti suhtautuvissa kirjoituksissa korostetaan pelkästään seurauksia, kun taas myönteisissä pohditaan myös käyttäytymisen syitä.

Heikko valvonta syyselityksenä

Kaikista tutkituista kirjoituksista runsaassa kolmanneksessa eli 35 %:ssa esiintyi edes jonkinlainen syyselitys poikkeavaan käyttäytymiseen; seurauksia käsiteltiin lähes kaksi kertaa useammin eli 63 %:ssa. Sekä alkoholismista että huumeiden käytön syyt nähtiin useimmiten yhteiskunnassa. Kuitenkin lähes puolet alkoholismista syyselityksistä sijoittui käyttäjänsä itseensä; huumeiden käytössä korostuivat myös ympäristösyitä kuten jengien, ystäväpiirin sekä perheen vaikutukset.

Molemmissa ilmiöissä yhteiskuntaselityksistä painottuivat erityisesti valvontamekanismin heikkoudet kuten poliisien vähyys, aineiden helppo saanti jne.

Syyselityksiä perustellaan kirjoituksissa tunneperäisesti omien kokemusten pohjalta, harvemmin tieteellisesti. Sängen usein esitetään pinnallisia syykäsitelmiä ja näennäiselityksiä. Yksilötason syyselitykset ovat useimmiten psykologian pohjautuvia ja monesti varsin alkeellisia, esim.: "Uteliaisuus ja halu kokeilla johtaa nuoret nautintoaineiden piiriin, luonteen heikkouden vuoksi nautintoaineiden käytöstä tulee tapa" (I 21. 7. 68).

Ympäristötason selityksiä käytetään yleensä nuorison poikkeavuudesta kertovissa kirjoituksissa. Perheselityksiin liittyy usein ymmärtävä suhtautuminen nuorten poikkeavaan käyttäytymiseen; heidän vanhempinsa sen sijaan saatetaan kohdistaa syytöksi. Harvoin edetään etsimään lasten vanhempien käyttäytymisen motiiveja tai mainitaan heidän mahdollinen avun tarpeensa.

Yhteiskuntatason selitykset ovat hämmästyttävän usein epätieteellisiä ja epäloogisia. Analyttisemmin alkoholiongelmaa tarkasteleville kirjoituksille on tyyppistä, että alkoholismiin nähdään vain yksi syy tai jokin osasy. Esim. vuoden 1968 keskiolulakiin on varsinkin yleisönosastokirjoituksissa kohdistunut paljon syytelyä; usein sen mainitaan vaikuttaneen rappeuttavasti.

Asiallisimpia ja perustelluimpia selitykset ovat silloin, kun syy nähdään yhteiskunnan taloudellis-sosiaalisissa puutteissa. Työttömyys ja asuntopula ovat sosiaalisista selityksistä tavallisimpia. Yhteiskunnan rakennetekijöiden aiheuttamat ongelmat tuodaan myös joskus esiin:

Yksi vakava syy . . . on maan eri osien epätasainen kehittyminen ja tämän kehityksen mukanaan tuoma suuri muuttoliike Etelä-Suomen kaupunkeihin. Asuntopula ja ankeat asunto-olot ja outo ja turhauttava teollisuustyö ovat ajaneet varsinkin muuttaneen väestön hakemaan rentoutusta ja vaihtoehtoa päihteistä. (I 2. 4. 75)

Silloin kun syy löydetään yhteiskunnan henkisen ilmapiirin virheellisyyksistä, perustuvat selitykset usein tieteellisiin

tutkimustuloksiin. Toisaalta joukossa on myös maailmankatsomuksellisia selityksiä, jotka näkevät ilmapiirin olevan virheellinen nimenomaan liiallisen suvaitsevaisuuden takia, esim.: "... niin kauan kuin meillä saa jatkua tämä 'uusvouhottajien' kurittomuutta suosiva aika" (Al 1. 2. 75). Oman ryhmänsä muodostavat lisäksi sota-aikaan viittaavat selitykset: "Täytyy jotenkin ymmärtää, että sodan kauhut ja kärsimykset kokenut sukupolvi juo" (Al 1. 8. 75).

Poliittisten päätöksentekijöiden virheratkaisut nähdään poikkeavan käyttäytymisen syynä useimmiten siten, että moititaan eduskuntaa huonojen lakien säätämisestä. Vahvasti ideologisiakin kannanottoja julkaistaan. Aina ei ole helppo sanoa, onko kirjoittajan päätarkoitus todella pohtia poikkeavan käyttäytymisen syitä vai pikemminkin esitellä poliittisia käsityksiään.

Puutteellisten valvontatoimien selittäminen ainoaksi syyksi poikkeavaan käyttäytymiseen tuntuu ajattelun liialliselta yksinkertaistamiselta. Kuitenkin sanomalehtikirjoituksissa usein tapaa varsin ehdottomia kannanottoja valvonnan tarkeydestä: "Se nyt on aivan selvä, että kun valvonta löystyy ja ainetta alkaa olla jokaisen saatavilla, nuoriso käyttää tilaisuutta hyväkseen" (LK 31. 5. 68).

Häiriöiden kuvailu laveaa

Huomattavasti useammin ja laveammin kuin päihdeongelmien syistä kerrotaan niiden seurauksista. Silloinkaan kun käsitellään poikkeavalle itselleen aiheutuvia seurauksia, ei asioita tarkastella poikkeavan omalta kannalta, vaan häntä käytetään varoittavana esimerkkinä, osoittamaan, että "näin siinä käy". Monesti jo otsikoissa rinnastetaan poikkeava käyttäytyminen ja sen seuraus, esim.: "Humalaiselta jäätyn jalka" (TS 26. 3. 62) ja "Ryypyyjuhlista puukotus Lahdessa" (HS 17. 2. 75).

Alkoholismikirjoituksissa puhutaan etupäässä vaikutuksista suppeampaan ympäristöön, huumekirjoituksissa taas

vaikutuksista laajemmin koko yhteiskuntaan.

Ympäristöhäiriöistä mainitaan tavallissimmin väkivaltaiset teot tai uhkaukset, "rettelöinti", "metelöinti" ja "paikkojen likaaminen". Poikkeavan käyttäytymisen synnyttämä ärtymys tuntuu toisinaan ylittävän suhteellisesti poikkeavuudesta aiheutuneet todelliset häiriöt. Jo poikkeavan käyttäytymisen esteettinen epämiellyttävyyden riittää virikkeeksi lehtikirjoitukseen: "On tunnustettava, etteivät rappioalkoholistit kaunistu katukuvaamme, näkyä ovat monet turistitkin kauhistuneet" (HS 17. 7. 68).

Poikkeavuuden yhteiskunnallisista seurauksista kirjoitettaessa syyllistytään monesti liiallisiin yleistyksiin, liioitteluun ja yleisön pelotteluun, esim.: "Alamme olla surullisen kuuluisa kaupunki levottomuuden, likaisuuden, turvattomuuden ja rikollisuuden ennätyspaikkana" (ESS 27. 8. 75).

Tiukkoja toimia vaaditaan yleisöosastoissa

Toimenpiteinä suositellaan alkoholikirjoituksissa yllättävän usein yksilön omia toimia; huumekirjoituksissa suositetaan enemmän yhteiskunnan toimenpiteitä. Usein molempiin ongelmiin katsotaan tehoavan parhaiten valvonta- ja rajoitustoimien.

Toimenpide-ehdotukset kytkeytyvät selvästi poikkeaviin suhtautumiseen. Kantaa ottamattomissa kirjoituksissa ehdotetaan maltillisia ehkäiseviä ja korjaavia toimia. Niissä suositetaan lakien uudistamista, klinikoiden ja hoitolaitosten perustamista sekä niiden toiminnan tehostamista jne.

Tiukkojen valvontatoimien, rankaisun ja eristämisen ehdottaminen liittyy torjuvaan ja paheksuvaan suhtautumiseen poikkeavasti käyttäytyviin. Jyrkimpiä ja konkreettisimpia toimia ehdotetaan yleisönosastokirjoituksissa:

Eikö "työtä kaipaavia" rappioalkoholisteja voisi työllistää, vai katsotaanko heidän arvolleen sopi-

mattomaksi siivota omia tekojaan? Miksi ei muutama poliisia lähetetä valvomaan rantoja? Miksi näitä ammattilikaajia ei rangaista? Teen ehdotuksen, että niitä luonnonlapsia, jotka estoitta tyhjentävät itsensä ihmisten silmien edessä suvantoon, uitettaisiin heti samassa paikassa ... (Al 7. 3. 68)

Leimaavilla termeillä luodaan stereotypioita

Keskeinen asema stereotypioiden ja myyttien luomisessa poikkeavasti käyttäytyvistä on epäasiallisten ja leimaavien termien käytöllä. Erilaisten termien käyttö on luonnollisesti aikasidonnaista. Esimerkiksi jokin termi saattoi vuonna 1962 tuntua täysin asialliselta, mutta sen käyttäminen vaikutti vuonna 1975 jo epäasialliselta ja leimaavalta. Olemme tässä sanojen tarkastelussa kuitenkin arvioineet kaikkien tutkimusvuosien lehtien sanojen käyttöä nykyisen käytännön pohjalta, koska sanojen asiallisuuden ja asiattomuuden arvioinnin suhteuttaminen aikaan olisi ollut käytännössä melko mahdotonta.

Täytyy silti painottaa sitä, että eri ilmiöitten osalta myös asiantuntijapiireissä ja ammattikirjallisuudessa on sanojen käyttö huomattavasti muuttunut. Esimerkiksi vuonna 1963 käytettiin asiantuntija-artikkeleissa laita-alkoholisteista amerikkalaisperäistä skid-row-nimitystä, jolla tarkoitettiin asuntoa vailla olevia ja irtolaismaisesti eläviä alkoholisteja. Ajalle oli ominaista se, että myös asiantuntijat käyttivät kirjoituksissaan sangen kuvailuvia ja leimaavia termejä havainnollistaessaan laita-alkoholistien oloja (lintsimestat, pokamiehet, nollamiehet, siivelälöijät, lestiremmit, pulloporukat). Ei siis ole yllättävää, että myös sanomalehdissä käytettiin vastaavia termejä. Ajan mitaan ovat tosin räikeimmät ilmaukset karsiutuneet ainakin uutisista.

Asiallisiksi päihteiden käyttäjiä kuvaaviksi termeiksi katsoimme esim. seuraavanlaiset: juopunut, humalainen, alkoholin vaikutuksen alainen, päihdeongelmainen, ongelmajuoja, päihdeongelmasta kärsivä, laita-alkoholisti, (alkoholin) kier-

rekuluttaja, huumeiden vaikutuksen alainen, asunnoton alkoholisti. Näitä kaikkia ilmauksia löytyi tutkimusaineistosta runsaasti. Yleisimmin niitä ja vastaavanlaisia käytettiin vuonna 1975.

Lievästi epäasiallisiin ilmauksiin luimme sanat, joissa esim. välillisesti ilmaistaan paheksuva tai väheksyvä asennoituminen poikkeavaa ilmiötä tai ihmistä kohtaan. Lievän epäasiallisiksi tekijää tai tilannetta kuvaaviksi sanoiksi katsoimme esim. seuraavat: ryyppytoveri, huumeoporukat, ryyppykestit, juomingit, tinneristi, kaljamiehet, irtolaisjoukko, juopotteluporukat, rappioalkoholistit, pontikkakekkerit, pulloon hukkunut, narkomaani, viinakestit, ankaran viinanhimon riivaama.

Tällaisten ilmausten käyttö, mikä varsinkin tapahtumauutisissa ja yleisönosastokirjoituksissa on yleistä, kertoo kaupallisesta, lennokkaasta journalistisesta tyylistä ja samalla väheksyvistä ja/tai paheksuvasta suhtautumisesta — mahdollisesti tahattomasta — ko. käyttäytymiseen.

Vahvasti epäasiallisiksi katsoimme sanat, joissa täysin selkeästi heijastuu suoraan tuomitseva, vähättelevä tai osoitteleva asenne poikkeavasti käyttäytyviin: ihmiselukat, pultsari, hampparit, pulipojat, kannikala, alkon mannekiinit, viinamäen miehet, kaljaveikot, kaljama-hat, olut-Oskarit, puliukot, pulimiehet, viinaksista seonneet tyypit, maleksiva joutoväki, pesiytyneet ala-ainekset, puistokemistit, puliveikot, kaatokännissä, epäsosiaalinen aines, liekkimiehet, pulari, tenu-Aino, viinahöyryn hämähäyttämien aivoiin ... kuin metsänpeikot, rappiollisten joukko, rannan pummi, hylkiö, suojapirtin pojat, elävä alkoholimainos.

Huumeiden käyttäjät eivät innosta yhtä moninaisiin ilmauksiin. Melko yleisesti puhutaan esim. huumejengeistä, harvemmin narkkareista. Kun painopiste on käyttäytymisen kuvailussa, saatetaan puhua esim. hoiperteliijoista.

Varsinkin alkoholin "rappiokäyttö" innostaa kirjoittajia epäasiallisiin ja omape-räisiin ilmauksiin. Seuraavat kaksi esimerkkiä kuvaavat, kuinka termeillä lei-

mataan, kuvaillaan sekä vedetään kaksinaismoralistisesti raja hyväksyttävän ja tuomittavan käyttäytymisen välille:

Veneiden takana ja suojaisessa kolossa on lauma juovia, tolkuttavia, syljeskeleviä ja haisevia miehiä — ammattilikaajia — luonnonlapsia. (Al 7. 3. 68)

Juomari oli ylittänyt rajan, joka erottaa "herras-miesryypäämisen" pakanallisesta juomisesta. Hänellä ei ole enää paluuta takaisin. (LK 8. 7. 62)

Yleishavaintona sanojen käytöstä voi todeta, että vaikka poikkeavista käytettyjen termien yleisilme on muuttunut asiallisemmaksi, julkaistaan vielä sangen leimaavia ja räikeitä sanoja sisältäviä kirjoituksia, joskin lähes pelkästään yleisönosastoissa.

Lehtien välillä ei suuria eroja

Tutkimuksen kaikki yhdeksän sanomalehteä olivat sangen yhdenmukaisia; pelkästään muutamia painotuseroja esiintyi vasemmistolehtien ja muiden lehtien välillä sekä pienimpien tutkittujen maakun-

talehtien ja muiden lehtien välillä. Vasemmistolehdistä seurauksia korostettiin hieman vähemmän kuin muissa lehdistä, ja suhtautuminen oli niissä ymmärtäväisempää. Etenkin vuoden 1968 vasemmistolehdistä oli erityisen aktiivinen ja ymmärtämään pyrkivä ote. Ideologiset erot eivät kuitenkaan olleet kokonaisuudessaan merkittäviä.

Suurempaa vaihtelua oli eri tutkimusvuosien välillä: kunkin vuoden lehdillä on oma erityinen tyylinsä käsitellä alkoholismia ja huumeiden käyttöä. Vuoden 1962 lehtien kirjoittelu oli niukkaa, kapealaista ja tarkasteli ongelmia alhaisella yleistettävyydellä ja miltei yksinomaan ympäristön kannalta. Kuusi vuotta myöhemmin kirjoitukset olivat monipuolisempia, kuvailun ohella ilmiötä pohditaan ja siitä keskustellaan. Vuoden 1975 lehdissä yksittäiset kuvaukset ovat väistyneet toisaalta reportaasien, toisaalta tilastotietoihin, toimenpideselostuksiin jne. keskittyvien uutisten ja artikkelien tieltä. Ongelmia tarkastellaan yleisesti yhteiskuntatasolla.

Alkoholipolitiikka Vol. 44: 137—143, 1979